Lausunto Eduskunnan Suurelle valiokunnalle

Timo Miettinen, dosentti, akatemiatutkija
Eurooppa-tutkimuksen keskus
PL 54
00014 HELSINGIN YLIOPISTO

Kiitän mahdollisuudesta kommentoida valtioneuvoston tulevaisuusselonteon EU-kirjauksia.

Tulevaisuusselonteon 1. osa (VNS 7/2025 vp) käsittelee Euroopan unionia osana Suomen strategista toimintaympäristöä, epävarmuustekijänä ja keskeisenä toimijana erilaisissa tulevaisuusskenaarioissa vuoteen 2045. Dokumentin lähtökohtana on ajatus EU:n muuttuvasta luonteesta: talousyhteisöstä ollaan siirtymässä yhä vahvemmin turvallisuus- ja arvoyhteisöksi. Havainnot voidaan tiivistää seuraavasti:

- EU:sta on tullut aiempaa geopoliittisempi toimija, joka osallistuu näkyvämmin strategiseen kilpailuun Euroopan turvallisuusympäristön muutoksen ja suurvaltakilpailun kiristymisen seurauksena.
- EU:n laajentuminen nähdään keinona edistää vakautta, rauhaa, demokraattisia arvoja ja hyvinvointia sekä vahvistaa unionin geopoliittista asemaa.
- Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa korostaa EU:n merkitystä arvo- ja turvallisuusyhteisönä, joka puolustaa demokratiaa, oikeusvaltiota sekä perus- ja ihmisoikeuksia.
- Venäjä pyrkii heikentämään EU:n yhtenäisyyttä, tukemaan hajaannusta aiheuttavia voimia jäsenvaltioissa ja heikentämään EU:n ja Yhdysvaltojen välistä suhdetta.
- EU:n laajat sisämarkkinat antavat vaikutusvaltaa kansainvälisten normien ja standardien kehitykseen.

Puolustuksen ja turvallisuuden kysymyksissä näkemykset voidaan tiivistää seuraavasti:

- Venäjän sota on vauhdittanut EU:n turvallisuus- ja puolustusyhteistyötä sekä unionin teollisen ja teknologisen perustan vahvistamista.
- EU:lta odotetaan vahvempaa roolia kokonaisturvallisuuden ja kriisivarautumisen edistämisessä. Tämä koskee hybridiuhkia sekä ilmasto- ja ympäristöturvallisuutta.

Kansainvälisen toimintaympäristön muutoksesta todetaan:

- EU:n menestys strategisessa kilpailussa on Suomelle keskeistä. Tavoitteena on rakentaa unionille roolia kokonaisvaltaisena toimijana Yhdysvaltojen ja Kiinan rinnalla.
- EU:n strategisen autonomian vahvistaminen voi lisätä mahdollisuuksia suomalaisyrityksille ja kasvattaa kiinnostusta Suomen kaivos- ja energiateollisuutta kohtaan kriittisten riippuvuuksien vähentämiseksi.

Oma näkemykseni on pääosinosin dokumentin mukainen. Euroopan unionin oikeutuksessa näkyy pitkä kehityskulku, jossa talouteen ja sisämarkkinoihin nojaavasta integraatiosta on siirrytty painottamaan geopolitiikkaa ja turvallisuutta. Vuodet 1950–1980 olivat Euroopassa demokraattisen konsolidaation ja talousyhteisön alun aikaa, jolloin sodanjälkeinen sovinto kanavoitiin yhteismarkkinoiden esiasteeseen, yhteisiin sääntöihin ja kasvuun, joka loi legitimiteettiä nuorille demokratioille. Vuosina 1980–2010 painopiste siirtyi talousliberalismiin ja sisämarkkinoiden syventämiseen, Schengenin ja vapaan liikkuvuuden laajentamiseen sekä laajentumiskierroksiin, jotka sitovat yhä useampia maita yhtenäiseen sääntökirjaan ja kilpailun logiikkaan.

Vuodesta 2010 eteenpäin alkoi geopolitiikan uusi aikakausi, jossa talous, turvallisuus ja arvot kietoutuvat tiukemmin toisiinsa. Samalla sisämarkkinat, rahoituskehykset ja valtiontukisäännöt joutuvat tasapainottamaan tehokkuuden, huoltovarmuuden ja yhteisen turvallisuuden tavoitteita. Näin integraation logiikka liikkuu kasvun ja kilpailun korostuksesta kohti riskien hallintaa, kriittisten riippuvuuksien vähentämistä ja kykyä toimia nopeasti muuttuvassa kansainvälisessä ympäristössä. Kehityksen voidaan ajatella jatkuvan 2040-luvulle saakka.

Silti strategisen autonomian ja turvallisuuden vahvistamiseenkin liittyy valintoja ja jännitteitä. Kilpailukyvyn ja sisämarkkinoiden sekä valtiontukien välinen valinta koskee tehokkuuden ja tasapuolisuuden punnintaa suhteessa nopeaan kohdennukseen ja pullonkaulojen purkuun. Sisämarkkina tuo mittakaavaa ja ennakoitavuutta, mutta voi reagoida hitaasti, kun taas tuet voivat kiihdyttää investointeja, mutta lisäävät sirpaloitumisen ja tehottomuuden riskiä. Puolustuksessa vastaava jännite kulkee oman tuotantokapasiteetin ja maksimoidun liittolaisriippuvuuden välillä: oma kapasiteetti parantaa toimitusvarmuutta ja oppimista, mutta on kallis ja hidas skaalata, kun taas liittolaisiin tukeutuminen tuo nopeaa suorituskykyä ja laajan valikoiman, mutta altistaa poliittisesti ja logistisesti kriiseissä.

Laajentumisessa jännite kulkee nopean ja hitaan etenemisen välillä: nopeus antaa geopoliittisen signaalin ja vahvistaa reformikannustimia, hitaus suojaa instituutioiden kestävyyttä ja budjettia. Riski nopeassa on omaksumiskyvyn ylikuormitus, hitaassa vaikutusvallan heikkeneminen. Yksi mahdollinen kompromissi on portaittainen malli, jossa poliittinen ankkurointi tehdään nopeasti ja etuudet sekä äänioikeudet avataan vaiheittain selkeiden kriteerien täyttyessä. Strategisessa autonomiassa valinta on horisontaalisen periaatekehikon ja sektorikohtaisten listojen välillä: edellinen tuo selkeyttä ja oikeusvarmuutta, jälkimmäinen tarkkuutta ja paremman riskien kohdennuksen. Horisontaalinen malli voi jäädä liian yleiseksi, sektorilistat taas lisäävät päivitystaakkaa ja altistuvat lobbaamiselle.

Dokumentti liittää hajautumisen ja maaryhmät usein ajatukseen heikkenevästä EU:sta. Kysymys on kuitenkin avoin. Eriytyvä integraatio on tosiasia, mutta sen vaikutus riippuu ohjauksesta ja rakenteista. Hallittu eriytyminen voi tietyissä oloissa vahvistaa unionia: halukkaat voivat edetä nopeasti, pilotoida ratkaisuja ja luoda malleja, jotka voidaan myöhemmin avata muille. Tämä on

hyödyllistä etenkin silloin, kun perussopimuksia ei avata ja yksimielisyys hidastaa päätöksentekoa.

Kunnioittavasti

Timo Miettinen

Eurooppa-tutkimuksen keskus

Helsingin yliopisto